

*Bilingwizm polsko-włoski i tożsamość kulturowa
Polonii we Włoszech
w ujęciu międzypokoleniowym*

dr Karolina Kowalcze-Franiuk

Cattedra di Polonistica

Università degli Studi di Genova

Plan wystąpienia

1. Polacy i język polski we Włoszech
2. Od genezy badań do metodologii
3. Bilingwizm polsko-włoski
- 4. Analiza mowy dwujęzycznej polsko-włoskiej**
- 5. Tożsamość osób bilingwalnych**
6. Projekt badawczy
7. Podsumowanie
8. Bibliografia

Z ziemi polskiej do włoskiej...

KONTAKTY PL-IT od początków istnienia *Regnum Poloniae*;
charakter: polityczny, dyplomatyczny, kulturalny, religijny i naukowy
a JEZYK? – niejednorodny

Widłak (2010)

Emigracja PL do IT – XX i XXI w.

aktualnie ok. 90 tys. Polaków; ważne DETERMINANTY:

- typ emigracji oraz motywacja imigrantów
- profil społeczny imigrantów
- rola, wartość i prestiż języka polskiego

Henczel-Wróblewska (2006)

Kowalska (2022)

Kowalcze-Franiuk (2023)

FALE EMIGRACJI PL do IT po II wojnie światowej

CZAS	FAŁA EMIGRACJI	CHARAKTERYSTYKA
I. 1945-1956	1. fala emigracji powojennej	„andersowcy”, osiedlają się i podejmują studia w IT
II. 1956-1978	2. fala emigracji powojennej	<u>elitarna, wykształcona</u>
III. 1978-1989	emigracja solidarnościowa	<u>masowa</u> , często nielegalna, motywacja „polityczno”-ekonomiczna
IV. 1989-1999	nowa emigracja ekonomiczna	stopniowa feminizacja emigracji motywacja ekonomiczna, osobista
V. 1999-2004	2. fala emigracji ekonomicznej	64% motywacja ekonomiczna 36% motywacja poznawcza
VI. 2004-	emigracja poakcesyjna	zmiana motywacji! 71% samorozwój, 29% ekonomiczna

KRYTERIUM HISTORYCZNE → pokolenie emigracyjne

vs. KRYTERIUM RODZINNE → pokolenie polonijne I, II

Lipińska (2007: 358-359)

STAN BADAŃ NAD WŁOSKĄ POLONIĄ

- **HISTORIA KONTAKTÓW PL-IT**

monografia [Henczel-Wróblewska 2006](#), liczne artykuły, np. [Cieślińska 1992, 1995](#)

- **PRACE SOCJOLOGICZNE**

[Chodubski 1998](#), [Kaczyński 2008](#), [Golemo 2010](#), [Małek 2019](#), [Kowalska 2022](#)

- **PRACE LINGWISTYCZNE**

monografia [Widłak 2006](#),

[Elżbieta Wierzbicka 1997](#), [Anna Wierzbicka 1999](#), [Putka 2013 i 2014](#), [Dyderska 2022](#)

[Kowalcze 2009](#), [Kowalcze-Franiuk 2018](#)

- **GLOTTODYDAKTYKA PL w IT** (ok. 30% studentów z PL pochodzeniem)

[Marzec 2009, 2023](#); [Kowalcze-Franiuk 2015, 2021, 2023](#)

- **LOGOPEDIA**

[Korendo & Błasiak Tytuła 2019](#)

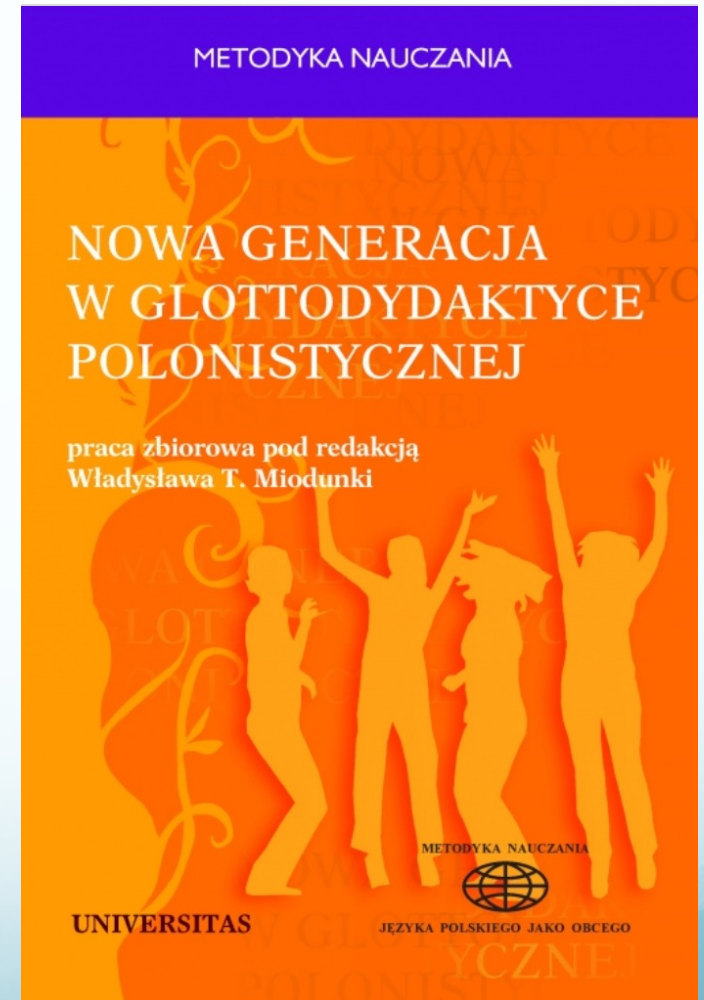
Od genezy badań do metodologii

- I ETAP 2005-2007

(praca magisterska
Promotor: prof. dr hab. B. Ligara)

Karolina Kowalcze

BILINGWIZM W SYTUACJI KOMUNIKACYJNEJ
WYRAŻANIA EMOCJI
Studium przypadków dwujęzyczności
polsko-włoskiej¹

Kowalcze (2009)

Od genezy badań do metodologii

• II ETAP 2008-2013

(doktorat, Promotor: prof. dr hab. B. Ligara)

PERSPEKTYWA
INTERDYSCYPLINARNA

językoznawstwo

antropologia lingwistyczna

etnografia mówienia

psychologia

socjologia

Karolina Kowalcze-Franiuk

**Bilingwizm polsko-włoski
i tożsamość kulturowa
emigracji
okołosolidarnościowej
we Włoszech**

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Kowalcze-Franiuk (2018)

Od genezy badań do metodologii

badania ILOŚCIOWE

badania JAKOŚCIOWE

podejście NARRACYJNE

➤ ~~ANKIETY~~ — nieskuteczne!

➤ badania terenowe

➤ wywiad autobiograficzno-narracyjny

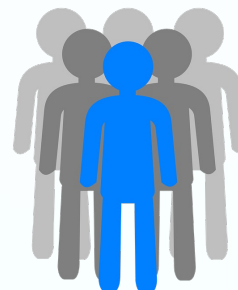
➤ wywiad recepcyjny

➤ obserwacja uczestnicząca

➤ studium przypadku

PODSTAWA MATERIAŁOWA BADAŃ

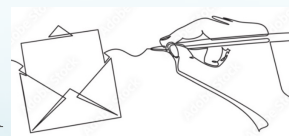
30 pokolenie rodziców
+ 17 pokolenie II dzieci
= **47 osób** dwujęzycznych PL-IT

18 lat obserwacji uczestniczącej
32 godziny wywiadów
300 stron A4 transkrypcji tekstu

+ korespondencja (listy, maile, smsy)
+ artykuły z czasopism i portali polonijnych

JĘZYK oraz (przede wszystkim) **JEGO UŻYTKOWNICY**

BILINGWIZM PL-IT

1. Jaki jest STATUT JĘZYKÓW W KONTAKCIE

włoska odmiana kontaktowa języka polonijnego (Miodunka 1990, Sękowska 2010)

język niby-polonijny = język emigracji zarobkowej z lat 80., «gwara tajemna» podkreśla odrębność społeczną PL w IT
Wierzbička 1997: 226

DYGLOSJA – silne zróżnicowanie dialektalne Włoch, renesans dialektów

aspekt **lingwistyczny**: przejście od dwu- do wielojęzyczności (Titone 1993, Freddi 1999)

aspekt **psychologiczny** – (Titone 1993, Dyderska 2022)
związek z funkcją kodu: zaufanie, ironia, emocje
wpływ na: postawy wobec języków, kultur, społeczności
tożsamość!

2. Jaka DEFINICJA BILINGWIZMU?

Weinreich 1953, Haugen 1953, Titone 1993

ROLA **OSOBY** DWUJĘZYZCZNEJ

=

MIEJSCE kontaktu języków

prymat **kompetencji KOMUNIKACYJNEJ** -

funkcjonalne podejście do zjawiska **autonomiczna**
kompetencja dwujęzyczna bilingwisty

Lüdi 1987; Lüdi, Py 2003; Ligara 2014a

BILINGWIZM PL-IT

„OSOBA DWUJĘZYZCZNA posiada kompetencję oryginalną, która (...) stanowi dla bilingwisty **podwójny repertuar językowy** – dwa zasoby językowe, które może on **eksploatować** w sposób **oryginalny i kreatywny** w **komunikowaniu** się z innymi bilingwistami” (Ligara 2014a: 160).

ANALIZA MOWY DWUJĘZYZCZNEJ

FORMALNA

JAK osoby dwujęzyczne **zmieniają kod?**

- przełączanie kodów (*code switching*)
- z/mieszanie kodów (*code mixing*)
- interferencje

wykładniki transkodowe

(Lüdi 1987; Lüdi, Py 2003; Ligara 2014a)

FUNKCJONALNA

DLACZEGO osoby dwujęzyczne **zmieniają kod?**

Mowa dwujęzyczna PL-IT

ANALIZA FORMALNA

Tabela 2. Zestawienie zjawisk językowych w mowie osoby dwujęzycznej

	<i>code switching</i> przemienność/ przełączanie kodów	<i>code mixing</i> z/mieszanie kodów	interferencje
udział świadomości mówiącego	możliwy	możliwy	brak
dystans między językami w kontakcie	oddzielone od siebie	oddzielone od siebie	nakładają się na siebie
reguły językowe obu kodów	zachowane	naruszone	naruszone

(Kowalcze-Franiuk 2018: 44)

Interferencje leksykalne – przykłady 1

A. Italianizmy formalnosemantyczne

***wantować się** ‘chwalić się’, z wł. vantarsi w tym samym znaczeniu: *Nie to, że ja się wantuję, że umiem mówić po włosku.* (L.N., pokolenie I, wywiad 2010)

B. Italianizmy bez zapożyczenia brzmieniowej (fonetycznej) formy włoskiej

B.1. Interferencje semantyczne

***impreza** f. ‘przedsiębiorstwo, firma’ pod wpływem wł. l’impresa f. ts.: *Za półtora miliona lirów on kupił całą imprezę, całą tą piekarnię.* (E.B., pokolenie I, wywiad 2011)

B.2. Kalki

KLASYFIKACJA interferencji za: (Haugen 1972a,b; Ligara 1987)

Interferencje leksykalne – przykłady 2

B.2. Kalki

B.2.1. Kalki wyrazowe

***śniegować** na wzór wł. *nevicare* ‘padać (o śniegu)’: *W tamtym roku na święta też tak śniegowało?* (R.F., pokolenie II, list: 2002)

B.2.2. Kalki frazeologiczne

***(z)robić schody** na wzór wł. *fare le scale* ‘wyjść, zejść po schodach’: *Nie chciałoby mi się robić codziennie tylę schodów.* (J.F., pokolenie I, wywiad: 2010);

***(z)robić walizkę** na wzór wł. *fare la valigia* ‘pakować walizkę’: *Jak robiłam walizkę, kot mi do niej wskoczył* (L.P., pokolenie II, telefon 2015)

KLASYFIKACJA interferencji za: (Haugen 1972a,b; Ligara 1987)

Interferencje składniowe – REDUPLIKACJA SKŁADN.

Poszliśmy na wycieczkę w góry, ale takie góry góry.

(M.F., pokolenie II, telefon 2006)

A potem powoli powoli po prostu się przyzwyczaiłam do życia we Włoszech.

(A.K., pokolenie I, wywiad: 2010)

punkt widzenia polskiej normy językowej = zbędne powtórzenie!

To mechanizm illokucyjny przeniesiony z języka włoskiego.

FUNKCJA:

- 1) opis świata
- 2) oddanie intensywności cechy
- 3) wyrażanie emocji!

(Wierzbicka 1999,
Kowalcze 2009,
Kowalcze-Franiuk 2018)

Mowa dwujęzyczna PL-IT

ANALIZA FUNKCJONALNA

Dlaczego badani bilingwiści **sięgają do języka włoskiego**,
kiedy komunikują się w języku polskim?

ANALIZA FUNKCJONALNA (transkrypcja)

- jeżeli chodzi o tzw. narrację. Jak coś się opowiada i coś jest **typowo włoskie**, czy coś się rzeczywiście rozgrywa się tylko na gruncie włoskim, to wtedy **automatycznie przychodzą do głowy słowa tylko włoskie**. I jeżeli ma się tego interlokutora, który zna obydwa języki, to z **przyjemnością** używa się tych paru słów włoskich, bo one **tak jakby lepiej oddają sytuację włoską**. I podobnie – mogłabym powiedzieć – jest w wypadku języka polskiego, czyli: jeżeli tutaj na terenie Włoch opowiadam komuś, kto może mnie zrozumieć w obydwu językach, to chętnie używam tych paru wyrażen czysto polskich.
- **Dosadne słowo**, ecco₂ to mam, akurat jest na topie... Dosadne słowo, które po prostu jest tym.... które **bardziej czuję**, które **bardziej mi daje satysfakcję**, nie wiem czy to można tak nazwać, satysfakcję, nie... które.... sì, **samo z siebie wychodzi** i po prostu **czuję, że to jest tooo**, to po włosku. No niestety mi się zdarzyło ostatnio, więc.... Było to konkretnie po włosku i to nie było, konkretnie po włosku, to takie powiedzenie, vabbè, po włosku po prostu i nie było raz, to było **wręcz od serca powtarzane jedno i to same słowo**, które mi po prostu dało satysfakcję z tego... **odzwierciedliło** po prostu ten **mój ból**, powiedzmy, ecco.
- **żyjesz w tym kraju i pracujesz w tym kraju**, żyjesz **20 lat** to już **coś cię musi łączyć z tym krajem**. Tak myślę. (...) Z drugiej strony jak zobaczymy, Włosi mówią: *nie ma integracji. Inte.... eee... stranieri non si vogliono integrare in questo paese e principalmente non vogliono studiare la lingua, parlano solo la lingua... eee*. Widzisz... To też, to też nie jest okej, bo jak żyjesz w jakimś kraju, to ty też **się musisz dostosować** do pewnych praw, rzeczy, itd.

ANALIZA FUNKCJONALNA mowy dwujęzycznej

- funkcja deiktyczna
- funkcja polifoniczna
- asercja prawdy wypowiedzi
- wyrażanie emocji

(Lüdi, Py 2003, Ligara 2014b, Kowalcze-Franiuk 2018)

coś jest typowo włoskie (...), coś się rzeczywiście rozgrywa się tylko na gruncie włoskim

*jeżeli ma się tego **interlokutora**, który zna obydwie języki, to z przyjemnością używa się tych paru słów włoskich*

*Dosadne słowo (...), które bardziej czuję, które bardziej **mi daje satysfakcję** (...), wręcz od serca powtarzane jedno i to same słowo, które (...) **odzwierciedliło** po prostu ten **mój ból** (...)*

WNIOSEK: bilingwizm warto analizować od strony osób dwujęzycznych nosicieli tego zjawiska, a nie samych systemów językowych

„Parole, parole, parole...”

autodeklaracje + obserwacja zachowań językowych badanych
w sytuacjach emocjonalno-komunikacyjnych:

- kłótnia
- przeklinanie
- dyskusja
- mówienie do samego siebie
- modlitwa
- sen

WNIOSEK 1: badani przypisują językom swoistą *siłę ekspresji emocji* (Kowalcze 2009: 67)

WNIOSEK 2: wybór języka komunikacji ma *związek z tożsamością* badanego

Blingwizm a tożsamość – *Kim jestem?*

- rola doświadczenia **emigracji**
- konieczność **zredefiniowania** siebie

JAK BADAĆ TOŻSAMOŚĆ?

charakter **procesualny** vs. ~~stan~~

wymiar **subiektywny** vs. ~~zewnętrzny~~

indywidualny vs. ~~zbiorowy~~

ujęcie **deskrytywne** vs. ~~normatywne~~

ujęcie **INTERDSYCYPLINARNE**

tożsamość społeczna ([J.C. Turner](#), [H. Tajfel](#))

tożsamość a cykl życia człowieka ([E.H. Erikson](#))

potrzeba samorealizacji ([A. Maslow](#))

Kim się czują dwujęzyczni Polacy we Włoszech?

TOŻSAMOŚĆ

NARODOWA

pierwsze skojarzenie
badanych:

» - Kto ty jesteś?»

KULTUROWA

«część wyobrażenia jednostki o sobie,
wynikająca ze świadomości
przynależności do danej grupy
etnicznej, posiada określoną wartość i
znaczenie emocjonalne» (Tajfel
1981: 314)

KRYTERIUM AFEKTYWNE

KRYTERIUM AFEKTYWNE

walencja kulturowa = to drugi, obok identyfikacji narodowej, składnik tożsamości jednostki.

Walencja oznacza **poczucie związku** z kulturą etniczną lub narodową uznawaną za **własną**. To nie jest sfera kompetencji nabytej np. dzięki wykształceniu.

To część kultury narodowej, która **wzmaga** w jednostce **poczucie własnej wartości**.

(Kłoskowska 1996, wyd. II 2005)

Którą kulturę uznajesz za własną?

Gdzie czujesz się sobą?

Gdzie czujesz się u siebie?

Czy gdybyś nie wyemigrował/(a), był(a)byś taką samą osobą?

(Kowalcze-Franiuk 2018: 57, 70)

Tożsamość kulturowa polskich emigrantów

Harris, Smolicz (1984)	Mostwin (1985)	Kłoskowska (1996)	Berry, Sam (1997)	Miodunka (2003)
dwukulturowi	tożsamość dwukierunkowa	biwalencja	integracja	<u>pół Polak,</u> <u>pół Brazylijczyk</u>
etnicy	tożsamość polska	uniwalencja	separacja	Polak
angloasymilaci	tożsamość amerykańska	uniwalencja	asymilacja	Brazylijczyk
wyalienowani	<u>sprzeczności w obrębie</u> <u>tożsamości</u>	ambiwalencja	marginalizacja	
	<u>tożsamość polska zmierza-</u> <u>jąca do dwukierunkowej</u>	<u>poliwalencja</u>		<u>Brazylijczyk polskiego</u> <u>pochodzenia</u>

MÓJ PUNKT WYJŚCIA:

(Kowalcze-Franiuk 2018: 73)

- prymat KRYTERIUM AFEKTYWNEGO
- postawy pośrednie, które wykraczają poza sztywne podziały...
- krytyczne spojrzenie psychologa międzykulturowego [P. Boskiego \(2010\)](#) i jego model akulturacji wypracowany w wyniku 25 lat badań

Trzeba wyjść poza utarte schematy...

6 postaw tożsamościowych bilingwistów PL-IT

1) dwukulturowa PL + IT	5) <u>wielokulturowa</u>
2) jednokulturowa PL	6) <u>ponadpartykularnie kulturowa</u>
3) jednokulturowa IT	<u>i narodowa</u>
4) anomiczna - ani PL, ani IT	

«Nie wyraża ona braku przywiązania bilingwisty do konkretnej kultury czy narodowości, ale odzwierciedla towarzyszący mu w momencie przeprowadzania badań stan emocjonalny lub dominującą w danym okresie życia potrzebę psychiczną, związaną np. z pełnioną rolą społeczną nie ukierunkowaną na konkretny język/kulturę.»

(Kowalcze-Franiuk 2018: 76)

Dylematy tożsamościowe (*case study* E.B.) – 1

K.K.-F. > *Kim Pani się czuje?* (badana odpowiada, śmiejąc się)

E.B.: *Aaa, właśnie... Europejką. Pierwszy mąż jest Holendrem, ja też bardzo pokochałam ten kraj; córka jest Holenderką, urodzona w Holandii; drugi mąż jest Włochem. Ja się czuję Europejką, która **chętnie mieszka we Włoszech**. Ja się czuję Europejką.*

→ Jaka postawa tożsamościowa badanej? **WIEŁOKULTUROWA? NIE!**

= bo badana definiuje własną tożsamość w odniesieniu do swojej **roli społecznej - MATKA**

+ silna racjonalizacja, a zarazem **mechanizm obronny** dot. wyborów córki badanej:
mechanizm afektywny

E.B.: *Moja córka czuje się – mimo tych korzeni holenderskich, o polskich nie mówię, bo prawie że ich nie ma, bo są małe – czuje się Włoszką.*

Niestety muszę to przyjmować jako rzecz naturalną i ratuję się też tzw. europejskimi korzeniami, skoro wszyscy jesteśmy w Europie, bo ja też w jakiś sposób po tych wszystkich mężach europejskich czuję się Europejką.

Dylematy tożsamościowe (case study E.B.) - 2

pytanie o **narodowy wymiar tożsamości**

K.K.-F.> Który kraj uważa Pani za swoją **OJCZYZNĘ?**

E.B.: ***Polskę, oczywiście Polskę, ale chętnie umrę w tym kraju (we Włoszech). (...)***

Ale żeby podkreślić moją miłość do tego kraju, ja tu już żyć wiecznie nie będę, to ja dałam mój dowód miłości, chowając tutaj normalnie po chrześcijańsku, żeby nie obrazić chociażby wiary mojej mamy, pochowałam normalnie do ziemi moją mamę. (...) Uważam, że jestem właśnie w Europie. W takim momencie uważam, że mam horyzonty otwarte. Mogę mieć ojca pochowanego w Polsce, a mamę we Włoszech.

Bo ja tutaj mieszkam, tutaj żyję i jest to moja druga ojczyzna, bo temu krajowi ja dałam swój największy skarb, moją córkę.

*Uważam, że **jednak Polska mnie stworzyła**, w końcu ja studia skończyłam w Polsce. (...) Czyli jednak to, co wywozłam z Polski pozwoliło mi i cierpieć, i cieszyć się, że jestem we Włoszech.*

Dalsze autodefinicje badanej wykraczają poza wymiar kraju (PL, IT) czy kontynentu (Europa)

Dylematy tożsamościowe (case study E.B.) – 3

Pytanie implicytne o rolę języków PL i IT:

języki jako podstawa autodefinicji i źródło SAMOREALIZACJI

(...) jak siadam przed komputerem i czuję słońce na plecach i czuję, że mogę tłumaczyć coś, co sprawia mi przyjemność, to ja jestem absolutnie szczęśliwa. A nawet więcej, jestem wdzięczna, że na świecie jest takie miejsce jak Genua we Włoszech, gdzie ja się mogę dobrze czuć ze sobą. Ale to może być równie dobrze Rzym czy inne Palermo. Po prostu to słońce, ta radość, ten spokój... Ale w tym jest i moja zasługa, i tego kraju (Włoch – K.K.-F.). I oczywiście ja to doceniam, czyli ten zlepek tej sytuacji włoskiej, tych moich ambicji i pewnego zadowolenia zewnętrznego, daje mi tą satysfakcję i daje mi to zadowolenie. Ale to jest ciągle ten miks.

DOM i MACIERZYŃSTWO = istotna przestrzeń życia i rola społeczna KOBIETY

To jest też ważne w życiu kobiety, u mężczyzny jest może trochę inaczej, powiedzmy, że od momentu, kiedy kobieta jest dojrzała, biologicznie i w którymś momencie zaczyna swoje życie, to jeżeli ją rzuci nawet na wyspę Samoa, a ona tam dojrzewa, tam jest kobietą i tam zakłada swoją rodzinę, to staje się jej światem, jej domem i być może jej ojczyzną.

WNIOSEK 1: Należy zredefiniować tożsamość narodową i kulturową współczesnych emigrantów

WNIOSEK 2: nowy wymiar tożsamości jest wyznaczony np. przez role społeczne i potrzeby psychiczne

WNIOSEK 3: języki nadal są nośnikami tożsamości, ale bilingwiści nadają im nowe role

PODSUMOWANIE – Tożsamość w wymiarze międzypokoleniowym

RODZICE	DZIECI	WNUKI
dom ojczyzna motywacja wyjazdu z PL czas życia w PL i w IT	różnice uwarunkowane płcią	wygląd zewn. miejsce ur. lub chrztu! rola szkoły IT i PL symbole narodowe (sport)
poziom znajomości jęz. IT – a stopień integracji <u>PL</u> – a wymiar moralny i emocjonalny!	poziom znajomości jęz. <u>PL</u> – a wymiar moralny i emocjonalny	poziom znajomości jęz. <u>PL</u> – a wymiar emocjonalny i moralny
najbliższe otoczenie emigranta	najbliższe otoczenie (akceptacja czy brak?)	najbliższe otoczenie (wielokulturowość jako norma społ.)
rodzice i <u>teściowie (IT)</u>	rodzice i <u>dziadkowie PL</u>	rodzice i <u>dziadkowie PL</u> - zapracowana matka PL - nowa rola ojca IT - rodzeństwo!
imię i nazwisko	imię	imię
kategoryzacja społeczna dotycząca PL i IT	neutralność sądów na temat PL i IT	

(Kowalcze-Franiuk 2018, 2023)

PROJEKT BADAWCZY – Językowe *sacrum* i *profanum* a komunikacja osób dwu- lub wielojęzycznych

- MODLITWA
- CZUŁOŚĆ

- ZŁOŚĆ
- PRZEKLEŃSTWA

wybór JĘZYKA komunikacji

a

mechanizmy afektywne

postawa tożsamościowa osoby dwu- lub wielojęzycznej
wymiar międzypokoleniowy zjawiska

PODSUMOWANIE

- ANALIZA BILINGWIZMU jest pełniejsza, gdy dotyczy **nosicieli** tego **zjawiska**, czyli OSÓB DWUJĘZYCZNYCH, a nie samych systemów językowych.
- Badanie zachowań językowych bilingwistów **w sytuacjach emocjonalno-komunikacyjnych** pozwala wyjść ponad ich autodeklaracje.
- **Wybór języka** komunikacji i wyrażania emocji przez osoby bilingwalne **ma związek** z ich **postawą tożsamościową** oraz z „**siłą ekspresji emocji**” danego języka.
- Dwujęzyczni emigranci stoją przed koniecznością zredefiniowania się, dlatego **badanie** ich **TOŻSAMOŚCI** jest naturalną konsekwencją badania ich bilingwizmu.
- KRYTERIUM AFEKTYWNE jest uniwersalne i „ponadczasowe”, poszerza spektrum badań bilingwizmu i tożsamości, ale jest wymagające.
- Wybory językowe i tożsamościowe bilingwalnych emigrantów zawsze mają **wymiar międzypokoleniowy** – warto go poszukiwać.

Dziękuję za uwagę.

karolina.kowalcze@unige.it

**Università
di Genova**

DLCM

Dipartimento di lingue
e culture moderne

Bibliografia

1. Berry J.W., Sam D.L., 1997, *Acculturation and Adaptation*, [w:] J.W. Berry, H.S. Segal, C. Kagitcibasi (red.), *Handbook of Cross-cultural Psychology*, t. 3 (*Social Behaviour and Applications*), wyd. 2, Allyn and Bacon Boston-London-Toronto-Sydney-Tokyo-Singapore, s. 291-325.
2. Boski P., 2010, *Psychologia migracji i akulturacji w społeczeństwie wielokulturowym*, [w:] H. Grzymała-Moszczyńska, A. Kwiatkowska, J. Roszak, *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004. Analiza psychologiczno-socjologiczna*, Nomos, Kraków, s. 107-132.
1. Chodubski A., 1998a, *O tożsamości polonijnej*, [w:] A. Chodubski (red.), *Tożsamość kulturowa, kwestie narodowościowe i polonijne*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń, s. 9-24.
2. Chodubski A., 1998b, *Tożsamość Polaków na Sycylii*, [w:] A. Chodubski (red.), *Tożsamość kulturowa, kwestie narodowościowe i polonijne*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń, s. 25-46.
3. Cieślińska B., 1992, *Emigracja z Polski do Włoch pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku*, „Przegląd Polonijny”, t. XVIII, z. 3., s. 93-103.
4. Cieślińska B., 1995, *Polacy we Włoszech – oblicza nowej emigracji*, „Przegląd Polonijny”, t. XXI, z. 3, s. 35-46.
5. Dyderska A., 2022, *Multilingwizm społeczności polonijnej we Włoszech – uwarunkowania trójjęzyczności polsko-włosko-neapolitańskiej*, „Roczniki Humanistyczne”, t. LXX, s. 7-25.

6. Erikson E., 1968, *Identity, youth and crisis*, W.W. Norton, New York.
7. Erikson E., 2004, *Tożsamość a cykl życia*, tłum. M. Żywicki, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
8. Freddi G., 1999, *Bilinguismo e biculturalismo*, [w:] P.E. Balboni (red.), *Educazione bilingue*, Guerra Edizioni, Perugia, s. 1-4.
9. Golemo K., 2010, *Obraz Polski i Polaków we Włoszech. Poglądy, oceny, opinie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
10. Hamers J.F., Blanc M.A., 1983, *Bilingualité et bilinguisme*, Pierre Mardaga Éditeur, Bruxelles.
11. Haugen E., 1953, *The Norwegian Language in America. A Study in Bilingual Behavior*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
12. Haugen E., 1972a, *Language Contact*, [w:] *Novoje v lingvistikie VI. Jazykovyje kontakty*, Moskwa, s. 61-80.
13. Haugen E., 1972b, *The Norwegian Language in America*, Philadelphia 1953. Fragmenty w tłumaczeniu rosyjskim, [w:] *Novoje v lingvistikie VI. Jazykovyje kontakty*, Moskwa, s. 344-382.
14. Henczel-Wróblewska L., 2006, *Dzieje Polaków we Włoszech*, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny UAM, Poznań-Kalisz.
15. Kaczyński G., 2008, *Processo migratorio e le dinamiche identitarie*, Carocci Editore, Roma.

16. Kłoskowska A., 1996, (2005, wyd. II), *Kultury narodowe u korzeni*, PWN, Warszawa.
17. Korendo M., Błasiak-Tytuła M., 2019. *Potrzeba programowania języka polskiego dzieci dwujęzycznych w świetle badań włoskich*. „Logopedia”, nr 48(2), s. 335-346.
18. Kowalcze, K. 2009. *Bilingwizm w sytuacji komunikacyjnej wyrażania emocji. Studium przypadków dwujęzyczności polsko-włoskiej*, [w:] W.T. Miodunka (red.), *Nowa generacja w glottodydaktyce polonistycznej*, Universitas, Kraków, s. 49-84.
19. K. Kowalcze-Franiuk (2015), *Język polski jako narzędzie do samorealizacji – uwagi na marginesie pracy lektora języka polskiego na Uniwersytecie w Genui*, w: E. Kubacka, A. Walkiewicz (red.), *Nowe perspektywy w nauczaniu języka polskiego jako obcego III*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń, s. 387-397.
20. Kowalcze-Franiuk, K. 2018. *Bilingwizm polsko-włoski i tożsamość kulturowa emigracji okołosolidarnościowej we Włoszech*, Kraków: Wydawnictwo UJ.
21. Kowalcze-Franiuk K. (2021), *Insegnare la lingua in un gruppo eterogeneo: verso una glottodidattica umanistico-affettiva*, w: M. Kaiser, F. Masini, A. Stryjecka (red.), *Competenza comunicativa: insegnare e valutare. L'Università tra scuola e mondo del lavoro. Atti del II Convegno Nazionale IULS Insegnanti Universitari di Lingue Straniere, Roma, 27-28 settembre 2018*, Sapienza Università Editrice, Roma, s. 281-291.
22. Kowalcze-Franiuk K., 2023, *Polonia in Italy: Heritage Language and its Intergenerational Transmission*, [w:] *Dalla forma alla società. Studi linguistici e culturali*, Genova University Press, Genova 2023 (w druku).

23. Kowalska K., 2022, *Czy włoska praca się opłaca? Zatrudnienie wykwalifikowanych Polek we Włoszech na tle migracji polsko-włoskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
24. Ligara B., 1987, *Galicyzmy leksykalne w listach Zygmunta Krasińskiego na tle wpływów francuskich w polszczyźnie XIX wieku. (Studium bilingwizmu polsko-francuskiego)*, „Zeszyty Naukowe UJ”, „Prace Językoznawcze” nr 86, Kraków.
25. Ligara B., 2014a, *Bilingwizm w tekście zapisany. Część I. Status lingwistyczny. Paradygmaty badawcze*, „LingVaria”, 1 (17), s. 149-167.
26. Ligara B., 2014b, *Bilingwizm w tekście zapisany. Część II. Wykładniki transkodowe. Gatunki*, „LingVaria”, 2 (18), s. 139-174.
27. Lüdi G., 1987, *Les marques transcodiques: regards nouveaux sur le bilinguisme*, [w:] G. Lüdi (red.), *Devenir bilingue – parler bilingue. Actes du 2e colloque sur le bilinguisme*, Université de Neuchâtel, 20-22 septembre 1984, Tübingen, s. 1-21.
28. Lüdi G., Py B., 2003, *Etre bilingue*, wyd. 3., Peter Lang, Bern-Berlin-Bruxelles-Frankfurt am Main-New York-Oxford-Wien.
29. Małek, A. 2019. „To są takie siłaczki”. Aktywizm obywatelski migrantek na przykładzie polskich szkół uzupełniających. „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, nr 4 (174), s. 101-117.
30. Marzec, U. 2009. *Obraz polonistyki włoskiej w świetle badań ankietowych*. Kraków: Universitas.

31. Maslow A., 1986, *W stronę psychologii istnienia*, przeł. I. Wyrzykowska, Instytut Wydawniczy „Pax”, Warszawa.
32. Miodunka W.T., 1990, *Wstęp*, [w:] W.T. Miodunka (red.), *Język polski w świecie. Zbiór studiów*, PWN, Warszawa-Kraków, s. 9-20.
33. Miodunka W., 2003, *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii. W stronę lingwistyki humanistycznej*, Universitas, Kraków.
34. Miodunka W., 2010, *Dwujęzyczność, walencja kulturowa i tożsamość (e)migracji polskiej w świecie*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. LXVI, Universitas, Kraków, s. 51-71.
35. Mostwin D., 1995, *Trzecia wartość. Wykorzenienie i tożsamość*, wyd. 2 (zmienione i poszerzone), KUL, Lublin.
36. Putka I., 2013, *Język polski we Włoszech i w północno-wschodnich regionach Francji*, „Poradnik Językowy”, nr 8, s. 49-74.
37. Putka I., 2014, *Wybrane problemy opisu kontaktów międzyjęzykowych na przykładzie języka polskiego i włoskiego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. LXX, Universitas, Kraków, s. 117-126.
38. Sękowska E., 2010, *Język emigracji polskiej w świecie. Bilans i perspektywy badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
39. Tajfel H., 1981, *Human Groups and Social Categories*, Cambridge University Press, (tłum. wł.: *Gruppi umani e categorie sociali*, Il Mulino, Bologna 1995).

40. Titone R., 1993, *Bilinguismo precoce ed educazione bilingue*, wyd. 2, Armando, Roma.
-
41. Turner J.C., 1987, *A Self-categorisation Theory*, [w:] J. C. Turner, M. Hogg (i in.), *Rediscovering Social Group*, Blackwell, Oxford, s. 42-67.
42. Turner J.C., 1999, *Some current Issues in Research on Social Identity and Self-categorisation Theories*, [w:] N. Ellemers, R. Spears, B. Dooijse (red.), *Social Identity: Context, Commitment, Content*, Blackwell, Oxford, s. 6-34.
43. Weinreich U., 1953, *Languages in contact. Findings and problems*, Linguistic Circle of New York, New York.
44. Weinreich U., 2008, *Lingue in contatto*, tłum. z ang. G.R. Cardona, wyd. 2., Utet Università, Torino.
45. Widłak S., 2006, *Italia e Polonia. Popoli e Lingue in Contatto*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
46. Wierzbicka A., 1990, *Podwójne życie człowieka dwujęzycznego*, [w:] W.T. Miodunka (red.), *Język polski w świecie. Zbiór studiów*, PWN, Warszawa- Kraków.
47. Wierzbicka A., 1999, *Włoska reduplikacja. Pragmatyka międzykulturowa i semantyka illokucyjna*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Język-umysł-kultura. A. Wierzbicka – Wybór prac*, PWN, Warszawa, s. 270-299.
48. Wierzbicka E., 1997, *Włoski język polonijny*, [w:] S. Dubisz (red.), *Język polski poza granicami kraju*, Uniwersytet Opolski, Opole, s. 225-236.